

Дарья ЛУКЬЯНЕНКО

г. Николаев

АЛЬТЕРНАТИВЫ ЖИЗНЕННОГО ВЫБОРА В МИСТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА НАТАЛКИ ШЕВЧЕНКО «ДВОЙНЫЕ МИРАЖИ»)

На материале романа Наталки Шевченко «Двойные миражи» проанализированы особенности решения проблемы жизненного выбора в мистическом аспекте. Сделана попытка объяснить авторский выбор европейских потусторонних персонажей, который становятся определяющим фактором в выборе людьми своей дальнейшей судьбы в украинском контексте. Определены черты приёма «мешап» как одной из тенденций современного литературного процесса.

Ключевые слова: мираж, мешап-проза, фэнтези, мифологическое сознание, социальная роль.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2017

УДК 821.161.2

Олеся МІНЕНКО

м. Черкаси

alesyaminenko@ukr.net

УКРАЇНСЬКА СОНЕТІАНА II ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано художню рецепцію перекладів шекспірових сонетів українськими письменниками у культурній парадигмі в Україні другої половини XIX ст. в аспекті літературознавчої компаративістики. Виявлено нові факти щодо перекладацької діяльності та оригінальної творчості українських перекладачів, що дозволяє суттєво доповнити уяву про механізми художньої рецепції шекспірових сонетів в Україні. Було досліджено основні вектори рецепції сонетів Шекспіра І. Франком та окреслено проблему пошуку основних інтерпретаційних домінант його художнього перекладу.

Художній простір і час у перекладах І. Франка наближається до циклічного, це простір одвічно-го колообігу людської та божественної енергій. Переклади українського письменника більшою мірою позначені націєтворчими інтенціями.

Ключові слова: переклад, література, твір, рецепція, письменник.

Проаналізувати художню рецепцію перекладів шекспірових сонетів українськими письменниками другої половини XIX століття. Сонети Шекспіра належать до видатних зразків ліричної поезії. Вони завжди привертали увагу перекладачів не лише досконалістю текстів, а й розмаїттям філософських та особистих переживань автора, що склали основу задумів цих творів.

Вперше сонети Шекспіра були опубліковані Томасом Торпом у 1609 році у збірнику «Shakespeare's Sonnet, Never Before Imprinted» [10, 242]. Вважають, що сонети були опубліковані без згоди самого автора і більше не друкувалися за життя англійського поета. І тільки в 1640 році був опублікований новий збірник сонетів Шекспіра Джоном Бенсоном. За словами Бенсона, сонети «не перебували на вершині слави англійського письменника у порівнянні з його драматургічними творами» [14, 12]. Як було зазначено раніше, рання рецепція Шекспіра в Європі розпочалася в Німеччині. Німці обрали його предметом своїх ідеалів, тому що, коли не

існувало навіть самої посередньої німецької драми, а французька класична література стала здаватися «холодною і фальшивою», їх захопила шекспірівська «майстерність ведення сцен» і відповідність його творів їх власному світогляду. Повною мірою це стосується й рецепції сонетарію Шекспіра; вже Гете визнав Шекспіра великим поетом. Вперше його визнали генієм у XVIII столітті і саме у зв'язку з цим затвердилася в естетиці сама категорія «геній».

У сонетах Шекспіра у центрі уваги знаходиться прихований діалог, довірливе звернення, яке індивідуалізує героя та розкриває його глибоке «я» перед реципієнтом. На думку Б. Сміта, сонети «являють собою опис душі поета, його таємниці. Завдяки акту читання реципієнт починає поділяти поетові таємниці» [17, 233]. На думку дослідника, у ліриці Шекспіра з'являється подвійний діалог: герой – адресат і автор – читач. Автор впливає на читача, поєднуючи його з образом адресата, що робить його єдиним та унікальним реципієнтом твору [17, 234].

Багато науковців вважають сонети Шекспіра у найточнішому значенні автобіографічними, але їх цінність та розуміння для читача не залежить від знань про причини їх написання. У. Релей у книзі «Shakespeare English Man of Letters» писав: «Сонети говорять з кожним, хто знає, яке різноманітне людське життя. Події, які зображені в них, є частиною минулого, його теми – вічні» [15, 58]. У сонетах побачили поетичний документ, в якому Шекспір розповів факти свого особистого життя. Безліч образів, що виникають у кожному сонеті Шекспіра спаяні внутрішньою єдністю, яка досягається злиттям ідеї й образу. Італійці називали це словом «conceiti», англійці – «conceit», а буквальна українська відповідність цьому терміну – «концепція». Концепція ця є художньою. Її сутність у тому, що думка, відчуття, настрої, всі невловимі душевні рухи у сонетах поета виражаються через конкретні і наочні образи, і тоді виявляється, що між духовним і матеріальним світом існує нескінченна кількість аналогій [13, 132]. Сонетна форма поетичного вираження надзвичайно драматична. Сама композиція сонету (тема – антитема – розв'язка) передбачає боротьбу протилежних почуттів і думок. У ньому дуже природно знаходять своє художнє втілення сповідь, інвектива, пейзажний малюнок, філософська композиція тощо [1, 591]. У циклі сонетів задіяні три головні особи: сам ліричний герой, його юний друг, кохана поета. Єдність сонетів не стільки сюжетна, скільки ідейно-емоційна. Основу її становить порівняння ставлення поета до друга і коханки. Якщо до друга воно духовне, то до коханки – це пристрасть, подвійна за своєю природою, в якій духовне сплітається з плотським. Уже В. Вордсвордт за доби романтизму негативно ставився до сонетів, які адресовані смаглявій леді, коханки Шекспіра, і вважає їх гіршими та незначними. Великий недолік, за його словами, є монотонність та нудність тексту [18, 158]. Але далі Вордсвордт підкреслює, що саме в сонетах Шекспіра закладена душа самого автора, в сонетах є ключ до серця англійського поета [18, 161]. На думку Вордсворта, Шекспір надихався в першу чергу величністю та трагічністю сюжетів своїх творів. У них були закладені глибина та театральність подій. Навряд чи сам автор міг мріяти, щоб пережити подібне у власному житті. Тому сонети Шекспіра здебільшого віддзеркалювали його душу та особисті переживання.

Особлива сторінка української шекспірівської сонетіани пов'язана з Іваном Франком. Саме

він започаткував видання шекспірових сонетів українською мовою. На думку Н. Торкут, українська сонетіана майже не поступається російській ані за кількістю вдалих спроб перекладу сонетів, ані за чисельністю оригінальних перекладацьких знахідок і сміливих художніх рішень [6, 183]. І. Франко завжди був одним з найбільших поціновувачів творчості Шекспіра. Він надзвичайно уважно та ретельно досліджував українські та іноземні переклади великого англійця та не втомлювався писати як похвальні, так і критичні відгуки про них. Не дивно, що саме його рецепція Шекспіра і його переклади є непересічними та визнаними.

Протягом усього свого творчого шляху Франко неодноразово повертався до питання про необхідність видання творів Шекспіра українською мовою. Починаючи з 1882 року він переклав 12 сонетів, а саме: 14, 28, 29, 30, 31, 66, 76, 96, 130, 131, 143, що ж до дванадцятого сонету, то назву його не встановлено, оскільки він не відповідає оригіналу жодному із сонетів В. Шекспіра. Але є дуже наближений до сонету Лонгвіля із комедії Шекспіра «Марні зусилля кохання» (III сцена, IV дія). Франко, як ми бачимо за класифікацією О. Анікста, перекладав сонети, пов'язані з мотивами розлуки дружби, а також які присвячені смаглявій леді.

Н. Ануфрієва у статті «Сонети Вільяма Шекспіра у перекладах Івана Франка» пише, що переклад сонетів українською мовою виконував не лише інформаційну функцію, але й функцію націєтворчу, оскільки він допомагав утверджувати ідею можливості прямих культурних зв'язків між українцями та іноземцями, а відтак й ідею культурної та політичної рівності українців з іншими європейськими народами [2, 42]. Водночас М. Зеров акцентував свою увагу саме на формотворчій функції перекладу сонетів Шекспіра для української мови, і цим він прагнув показати вплив перекладної літератури на розвиток мови. Передусім науковець наголошував на правильному розумінні світогляду оригінального автора при перекладі, а це зумовлено такими причинами:

- правильне розуміння оригіналу є необхідною передумовою вірного перекладу твору, що відіграє важливу роль для розуміння соціального аспекту;
- поверхове розуміння світогляду оригінального автора може спричинити неправильний підбір творів для перекладу, а звідси і неправильне тлумачення поглядів автора цільовим читачем;

- сприйняття поезії цільовим читачем часто залежить від правильного розміщення творів у збірці перекладів, оскільки відбувається еволюція думки, образу чи світогляду з вірша у вірш, тому важливою є цілісність їх подання, чи принаймні їх правильний розподіл, що теж цілковито залежить від правильного розуміння перекладачем позиції автора оригіналу [4, 462].

Перекладаючи сонети Шекспіра, І. Франко дотримувався тих вимог до перекладів, які письменник склав самостійно. М. Шаповалова у монографії «Шекспір в українській літературі» впровадила ці правила в таку систему:

- 1) відтворення оригіналу в усій повноті його змісту;
- 2) глибоке ознайомлення з творчістю Шекспіра, що дозволяє досить точно передати його думку;
- 3) досконале володіння двома мовами: мовою оригіналу та рідною мовою;
- 4) прагнення до цілковитої ясності у передачі змісту;
- 5) точне збереження форми;
- 6) прагнення до відтворення всіх тонкощів шекспірівського стилю [11, 116].

Однак щодо останнього пункту, то І. Франко застерігав проти тих випадків, коли в жертву формі приноситься вірність і повнота в перекладі змісту, оскільки деколи буває неможливим, перекладаючи з англійської мови на українську, увібрати «один вірш» Шекспіра в «один свій» [9, 379]. В українській мові синтаксичні та морфологічні аспекти рівноцінні, а в англійській, що характерно для аналітичної мови, відносини між словами виражаються, в основному, порядком слів, тобто синтаксичними засобами, оскільки морфологічний початок грає підлеглу роль і через це часто зумовлює труднощі при перекладі. Складнощі перекладів сонетів також пов'язані з тим, щоб донести до реципієнта свій переклад оригіналу та якомога досконаліше передати художній світ автора.

Вибір сонетів для перекладу був обумовлений душевними настроями Франка, пояснення яким можна знайти, простеживши обставини і події його життя [2, 47]. Так, вибір сонету 143 можна пояснити тим, що мати українського письменника померла, коли Франку було 12 років. Саме в цьому сонеті перекладач вбачав образ люблячої матері, якої йому не вистачало протягом життя. Вибір сонету 66 обумовлений

тим, що Франка цікавив двобій добра і зла, правди і справедливості, свободи і честі, оскільки він провів деякий час у в'язниці після політичних репресій на Галичині, який став на шлях активної боротьби з австрійською монархією. У сонеті 14 автор вбачав місяці, проведені у в'язниці, оскільки не знав про час свого звільнення, що яскраво виражено у його перекладі [7, 267].

Переклади І. Франка, як зазначає Р. Зорівчак, зроблені передусім з просвітницьких спонукань, мають не лише історико-літературне значення. Вони зберігають пізнавальну й художньо-естетичну вартість і до сьогодні [5, 123]. На думку дослідниці, характерною рисою перекладів І. Франка є мислення художніми цілісностями, логічність і ясність думки. Вона пише, що перекладач мав бездоганний смак, ерудицію, органічне знання рідної мови.

У 130 сонеті Шекспір пропонує своє бачення краси. Але якщо в інших сонетах Шекспір виступав із теоретичним запереченням спроб прикрашання життя, природи, то тепер він продовжує цю полеміку іншими засобами, малюючи портрет своєї коханої таким, який він був насправді, а не підганяючи його під умовний ідеал жіночої краси, що затвердився в літературі Відродження. Згідно з цим ідеалом, красуня повинна була мати м'яке біляве волосся, світлі очі, білосніжну шкіру, рум'янець на щоках тощо. Але Шекспір наголошує, що його кохана не підходить жодному з цих образів, але при цьому, за його словами, вона – кохана жінка [12, 241]. Спочатку Шекспір описує зовнішність своєї леді, починаючи з очей і завершуючи областю грудей. Далі він описує аромат та звуки голосу своєї коханої. Звернімося до оригіналу сонету 130:

*My mistress' eyes are nothing like the sun;
Coral is far more red than her lips' red;
If snow be white; why then her breasts are dun;
If hairs be wires, black wires grow on her head.
I have seen roses damasked, red and white,
But no such roses see I in her cheeks,
And in some perfumes is there more delight
Than in the breath that from my mistress reeks.
I love to hear her speak, yet well I know
That music hath a far more pleasing sound;
I grant I never saw a goddess go –
My mistress when she walks treads
on the ground.*

*And yet, by heaven, I think my love as rare
As any she belied with false compare [16, 187].*

І. Франко перекладає цей сонет наступним чином:

*У моєї пані очі
Не такі, як сонце, ні,
І коралі червоніші
Від пурпури уст її.*

*Коли білий сніг, то певно,
Що смаглява в неї груди;
Коли волос – дріт, то в неї
Дроти чорнії ростуть.*

*Бачив я всілякі рожі –
І червоні й білі теж,
Та таких на личку в неї
Рож ти певно не найдеш;*

*І багато розкішніших
Пахоців нам вироста,
Аніж ті, якими дишуть
Мої милої уста.*

*Я люблю її розмову,
Хоч докладно знаю сам,
Що музика приємніше
Гомонить моїм ушам;*

*Як богині ходять, сього
Я не бачив ані в сні;
Моя пані, як і всі ми,
Ходить просто по землі [8, 343].*

У своєму перекладі І. Франко використовує образ квітки «рожа», хоча у Шекспіра це – «троянда». Рожею в Україні називають квітку мальву, яка є прикрасою обійстя квітників українського села. Але рожа виступає не лише на означення мальви, а й троянди як символу всякого добра, що інколи асоціюється із неприємностями: «Нема рожі без терня, а також без колючок» [3 504]. Цим автор прагнув показати не тільки красу своєї коханої, але й її примхливий характер. Рожа-троянда – це квітка, що нагадує собою Сонце, квітка богині кохання, саме так Шекспір називає свою кохану у своєму сонеті [3, 505]. Панською рожею, яку в Україні часто називають народною трояндою, і вважають символом краси. Так, в українських піснях, коли оспівують дівочу красу використовують саме квітку рожу («Ой ти, дівчино, повная роже!»). Таким чином, образ рожі, до якого звертається Франко виглядає цілком обґрунтовано в системі українського національного світогляду. Український письменник зберігає особливості подання і зображення образу коханої у Шекспіра від зовнішності до запахів і звуків пов'язаних з нею.

Український письменник доклав багато зусиль для наближення до українського читача досконалих художньою формою і змістом творів Шекспіра, відтворення їх високохудожньою

літературною мовою з дотриманням вимог перекладу. Як перекладач, теоретик, критик і видавець перекладів, він керувався цілісною концепцією розвитку духовної світової культури, що спиралася на використання творчих здобутків різних народів.

Список використаних джерел

1. Аникст А. А. Поэмы, сонеты и стихотворения Шекспира / А. А. Аникст. – Т.8. – М., 1960. – С. 559–591.
2. Ануфрієва Н. М. Сонети Вільяма Шекспіра у перекладах Івана Франка [Текст] / Н. М. Ануфрієва // Мандрівець : Освітнянський журнал. Видання Національного університету «Києво-Могилянська академія». – 2007. – № 4. – С. 42–47.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Зеров М. К. Твори в двох томах/ М. Зеров ; упоряд. : Г. П. Кочур, Д. В. Павличко. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 2: Історико-літературні та літературознавчі праці. – С. 457–491.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1989. – 256 с.
6. Торкут Н. М. Світоглядна парадигма постмодернізму і онтологічний статус художнього перекладу (до постановки проблеми) [Текст] / Н. М. Торкут // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – 2004. – № 4 (63) – С. 181–187.
7. Українські письменники: довідник / [авт.-укладн. Преварська М.І.]. – К. : Велес, 2011. – 368 с.
8. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50 т. / І. Я. Франко // Поетичні переклади та переспіви. – К. : Наукова думка, 1977. – Т. 12. – 723 с.
9. Франко І. Твори : в 20 т. / І. Франко. – К. : Художня література, 1955. – Т. 18. Літературно-критичні статті. – 560 с.
10. Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі / М.С. Шаповалова. – Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1976. – 211 с.
11. Шаповалова М. С. Шекспір в українській літературі / М.С. Шаповалова. – Львів: Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1976. – 211 с.
12. Шекспир У. Сонеты: Антология современных переводов / У. Шекспир [пер. с англ. составители В. Николаев, А. Шаракшанэ] – СПб. : Азбука-классика, 2004. – 384 с.
13. Henry N. Hudson: Shakespeare – His Life, Art, and Characters / Н.Н. Hudson. – USA: Kessinger Publishing, Whitefish, 2006. – Volume I. – 480 p.
14. Johnson B. To the memory of my beloved, the author, master William Shakespeare and what he hath left us / B. Johnson // The Complete Works of William Shakespeare / [ed. by A.H. Bullen]. – L. : Collector's Library Edition, 2005. – P. X–XVIII.
15. Raleigh W. Shakespeare English Man of Letters / W. Raleigh. – L. : The Macmillan Company, 1911. – 267 p.
16. Shakespeare W. Sonnets / ed. with an introd. a crit. comment. by B. H. Smith. – New York : New York University Press, 1969. – 290 p.
17. Smith B.R. Homosexual Desire in Shakespeare's England: A Cultural Poetics / B.R. Smith. – Chicago : University of Chicago Press, 1991. – 289 p.
18. Wordsworth, William. Essay, Supplementary to the Preface (to poems 1815). Literary Criticism / William Wordsworth. [Ed. Paull.M.Zall.]. – Lincoln : University of Nebraska Press, 1966. – 400 p.

Olesya MINENKO
Cherkasy

UKRAINIAN SONETIANA OF THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

In the article, the artistic reception of translations of Shakespeare's sonnets by the Ukrainian writers in the cultural paradigm of Ukraine of the second half of the nineteenth century in comparative literary aspect was analyzed. New facts as for translation and the original works of the Ukrainian translators that significantly complement the picture of the mechanisms of the artistic reception of Shakespeare's sonnets in Ukraine were revealed. The basic vectors of reception of Shakespeare's sonnets by Ivan Franko were examined and the challenge of finding its major interpretational dominant of literary translation was outlined.

The artistic space and time in the translation of Franko approaching to cyclical, it is the space of eternal circulation of human and divine energies. The translations of the Ukrainian writer are more marked by the creation of nation intentions.

Key words: translation, literature, work, reception, writer.

Алеся МИНЕНКО
г. Черкассы

УКРАИНСКАЯ СОНЕТИАНА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX СТОЛЛЕТИЯ

В статье проанализировано художественную рецепцию переводов шекспировских сонетов украинскими писателями в культурной парадигме в Украине второй половины XIX в. в аспекте литературоведческой компаративистики. Обнаружены новые факты касательно переводческой деятельности и оригинального творчества украинских переводчиков, что позволяет существенно дополнить представление о механизмах художественной рецепции шекспировских сонетов в Украине. Было исследовано основные векторы рецепции сонетов Шекспира И. Франком и обозначено проблему поиска основных интерпретационных доминант художественного перевода.

Художественное пространство и время в переводах И. Франка приближается к циклическому, это пространство вечного круговорота человеческой и божественной энергий. Переводы украинского писателя в большей степени обозначены нациотворческим интенциями.

Ключевые слова: перевод, литература, произведение, рецепция, писатель.

Стаття надійшла до редколегії 09.03.2017

УДК 8.81'42

Тамара НАСАЛЕВИЧ
г. Мелитополь
nasalevich.73@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ПОЭТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА В ГОРОДСКОЙ И ПЕЙЗАЖНОЙ ЛИРИКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АЛИКА БЕЛОГЛОВСКОГО)

В статье предпринята попытка проанализировать особенности поэтического синтаксиса в городской и пейзажной лирике. Автор статьи исследует употребление синтаксических стилистических приемов, особенностей построения предложений в пейзажной и городской лирике на материале произведений Алика Белогловского.

Ключевые слова: поэтический синтаксис, синтаксические стилистические приемы, лирика.

В настоящее время проблемы поэтического синтаксиса приобретают все большую актуальность. Это связано с интенсивным изучением стилистических особенностей как прозы, так и поэзии. В литературоведении и лингвистике больше уделяется внимания лексическим и фонетическим особенностям прозы, в то время как поэтический синтаксис недостаточно проанализирован.

Целью данной статьи является попытка исследовать особенности поэтического синтаксиса на материале городской и пейзажной лирики Алика Белогловского, израильского русскоязычного поэта, уроженца г. Винница (Украина).

Исследованием поэтического синтаксиса занимались такие ученые, как Е. Г. Эткинд, Г. О. Винокур, О. А. Севастьянова, Е. Ф. Поликар-